

**XXI АСРДА БИОЛОГИЯНИНГ РИВОЖЛАНИШ
ИСТИҚБОЛЛАРИ ВА УЛАРДА
ИННОВАЦИЯЛАРНИНГ АҲАМИЯТИ**

**ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ БИОЛОГИИ
В XXI ВЕКЕ И ЗНАЧЕНИЕ В НИХ
ИННОВАЦИЙ**

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**АБДУЛЛА ҚОДИРИЙ НОМИДАГИ
ЖИЗЗАХ ДАВЛАТ ПЕДАГОГИКА ИНСТИТУТИ**

**XXI АСРДА БИОЛОГИЯНИНГ РИВОЖЛАНИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ
ВА УЛАРДА ИННОВАЦИЯЛАРНИНГ АҲАМИЯТИ**

**Биология ва уни ўқитиш методикаси кафедраси профессори Хударган
Мавлонов таваллудининг 75 йиллигига бағишланган**

**Республика илмий анжумани материаллари
(2021 йил 15 апрель)**

**ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ БИОЛОГИИ В XXI ВЕКЕ И
ЗНАЧЕНИЕ В НИХ ИННОВАЦИЙ
МАТЕРИАЛЫ**

**Республиканская конференция, посвящённая к 75-летию профессора
кафедры биологии и методики её преподавания Хударгана Мавлонова
(15 апреля 2021 года)**

Жиззах-2021

УДК: 581.5 (09)

ББК: 28.58 Г

Э-59

“XXI асрда Биологиянинг ривожланиш истиқболлари ва уларда инновацияларнинг аҳамияти” мавзусидаги республика илмий анжумани материаллари

Жиззах 2021. – 498 бет.

Таҳрир хайъати:, проф. п.ф.д. Ш.С.Шарипов, таҳрир хайъати раиси б.ф.н. доц. Қодиров Ғ., таҳрир хайъати ўринбосари проф., б.ф.д. Раҳмонқулов У. доц., б.ф.д. (PhD) Азимова Д.Э. б.ф.д. (PhD). Авалбоев О.Н. б.ф.д. (PhD). Абдуллаева Н.С. б.ф.д.(PhD). Ҳамраева Н.Т. Усанов У.Н.

Тўплам редакторлари: б.ф.д.(PhD)., доц. Азимова Д.Э., б.ф.д.(PhD). Авалбоев О.Н., б.ф.д.(PhD). Ҳамраева Н.Т.

Ушбу тўплам Жиззах давлат педагогика институтида 2021 йил 15 апрелда бўлиб ўтган Республика илмий анжумани материалларидан иборат.

Уларда флора, систематика ва юксак ўсимликлар географияси, биологикхилма-хилликни ўрганиш ҳамда ноёб, йўқолиб бораётган ўсимлик ва ҳайвон турларининг муҳофазаси, ўсимликлар қоплами, ресурсларини ўрганиш, структуравий ботаника, экология, интродукция, сув ва қуруқлик ценозлари ҳайвонларни ўрганиш, паразитлар ва энтомокомплекслари шакллантирувчи, ҳаракатлартирувчи тадқиқотларнинг замонавий муаммолари бўйича олиб борилган тадқиқотларнинг натижалари келтирилган.

Мақолалар тўплами илмий ҳодимлар, қишлоқ хўжалиги ва сув хўжалиги мутахасислар, олий ва ўрта махсус ўқув юртлари ўқитувчи, талабалари ҳамда тадқиқотчилар учун мўлжалланган.

Мазкур тўплам Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълими вазирлигининг 2021 йил 2 мартдаги 78-Ф-сонли фармойиши асосида нашрга тавсия этилган.

2. Новиков Ю.В. Экология, окружающая среда и человек. М.: Гранд, 2005
3. Sultonov P. Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish asoslari. Toshkent: Musiqa, 2007
4. Salimov X.V. Ekologiya. Navoiy-2015.
5. Tursunov H.T., Raximova T.U. Ekologiya //O'quv qo'llanma//. Toshkent: Chinor ENK, 2006

ЗОМИН МИЛЛИЙ ТАБИАТ БОҒИ ЎСИМЛИКЛАР ДУНЁСИНИ ИНВЕНТАРИЗАЦИЯСИ

Н.С. Абдуллаева, З.И. Абдужалилова
Жиззах давлат педагогика институти

Республикамызда биологик хилма-хилликни сақлаш стратегияси доирасида биохилма-хилликни асраш ва ундан оқилона фойдаланиш масалалари иқтисодиётнинг барча тармоқларига интеграция қилиш бўйича илмий изланишлар олиб борилиб, муайян натижаларга эришилмоқда. Республикамыз флораси таркибини замонавий тадқиқот методлари асосида аниқлаш, ўсимликлар қопламанинг ҳолатини баҳолаш, муҳофаза қилиш ва барқарор фойдаланиш, биологик хилма-хилликни сақлаб қолиш юзасидан олиб борилаётган тадқиқотлар алоҳида ўрин тутди. Флористик тадқиқотлар жадал суръатлар билан ривожланиб бораётган ва янги маълумотлар кўлами ортиб бораётган бир вақтда биохилма-хилликни сақлашга хизмат қиладиган тизимли тадқиқотларни йўлга қўйиш муҳим аҳамият касб этади.

Зомин миллий табиат боғи ўсимлик ва ҳайвонот дунёсини инвентаризация қилиш, камёб ва доривор ўсимликларни ўрганиш, табиат солномасини яратиш. Биохилма-хилликни тадқиқ этиш, флоранинг турлар таркибини рўйхатга олиш, фитоценотик ҳолатини аниқлаш, табиатдаги захираларини сақлаб қолиш муҳим илмий-амалий аҳамият касб этади.

Тадқиқотда геоботаник, морфологик, биометрик, статистик услублардан фойдаланилди [4; 7-204 б.; 6; 11-14 б.].

Тадқиқот даврида олинган маълумотлар ва уларнинг таҳлили 22 май халқаро биохилма хилликни асраш кунига бағишланган семинар биологик хилмахилликни сақлаш борасида олиб борилган энг муҳим ишларнинг бири бўлди.

Тўпланган гербарийлар ва илмий адабиётлар асосида ўсимликлар дунёсини инвентаризация қилиш натижасида Зомин миллий Табиат боғида 75 оилага мансуб 440 туркум ва 1107 тур ўсимликлар аниқланди.

Алоҳида тур ўсимликларининг биологик ва экологик хусусиятларини ўрганиш бўйича ҳудудда *Dracocephalum diversifolium* Rupr. ва *Dracocephalum scrobiculatum* Regel турларини тарқалиш ареали ва ценопопуляциялари, биоэкологик хусусиятлари ўрганилди. Бунга кўра, ушбу ўсимлик тури жамоалари ҳудуднинг ўрта ва юқори тоғ минтақасида, шимолий ва гарбий ёнбағирларда, сийрак бутазорлар орасида, арчалар тагида учраши аниқланди. Тоғнинг пастки минтақаларида учрамайди. Ҳудуднинг муҳофазага олинганлиги сабабли бу ерларда турларнинг ценопопуляцияларини доимий кузатилди.

Dracocephalum diversifolium ценопопуляциялари орасида Қизилтўриқ, Қашқасу ва Ангурлида ўсимликларнинг кузатиш олиб борилган йиллардаги ўртача зичлиги энг юкори бўлди. Ўрикли ценопопуляцияларида эса аксинча, ўсимликлар энг сийрак. Олиб борилган тадқиқотлар натижасида сўнгги йилларда Ўрикли ва Ангурли ценопопуляцияларида антропоген таъсир ва иқлимнинг ўзгариши натижасида ўсимликлар зичлигининг камайиб кетаётганлиги аниқланди. Қашқасу ва Ангурли ценопопуляцияларида эса антропоген таъсирнинг йўқлиги сабабли ўсимликлар зичлиги ортганлиги маълум бўлди.

Зомин миллий табиат боғи худудида тарқалган юксак ўсимликларни ўрганиш бўйича олиб борилган илмий тадқиқот ишлари ўсимликларнинг тарқалишини ўтмишдаги ва ҳозирги ҳолати таҳлили натижасида тўпланган маълумотлар эндем турларнинг тарқалган худудлари ва муҳофазага муҳтож турларни аниқлаш имконини беради[1; 4-8 б.].

Тадқиқот асосида тўпланган маълумотлар, *Dracocephalum diversifolium*, *Dracocephalum nuratavicum* ва *Dracocephalum scrobiculatum* турларининг электрон маълумот базаси туркум тўғрисидаги барча манбаларни таҳлилдан ўтказиш ва мавжуд турларни таксономияси, морфологияси, экологияси, географик тарқалиши, хўжаликдаги аҳамияти хусусидаги фактларни тўлдириб келажакда олиб борилаётган илмий тадқиқотлар учун замин яратади[2; 9-12 б.].

Худудда тарқалган турлар тўғрисида ва уларнинг тарқалиши бўйича тўпланган маълумотлар, Давлат миллий табиат боғлари ва муҳофазага олинган худудлар ўсимлик дунёсини ўрганиш учун, Олий ўқув юртлари, ўрта мактаб ўқувчиларига ва табиатга қизиқувчилар учун қўлланма сифатида фойдаланиш имконини яратади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Абдуллаева Н.С., Хожиматов О.К., Қаршибоева Н.Х., Янгибаева З. Губоцветные (LAMIACEAE) Зааминского Национального Природного Парка. Бюллетень Брянского отделения Русского ботанического общества №2 (10) 2017 г. –С.4-8.
2. Абдуллаева Н.С., Мелиева Ш.О. Ўзбекистон флорасидаги *Dracocephalum diversifolium* Rupr. фитокимёси // VII Международная научно-практическая конференция в рамках издания Международного научного журнала «Global science and innovations 2019: Central Asia». Тез. докл. – Нур-Султан. 28 сентября 2019. – С. 9-12.
3. Абдуллаева Н.С. Ўзбекистонда тарқалган *Dracocephalum* L. туркуми турларининг географияси, экологияси ва аҳамияти: дис... биол. (PhD) – Гулистон, 2020. 40– 45 б.
4. Работнов Т.А. Жизненный цикл многолетних травянистых растений в луговых ценозах // Тр. БИН АН СССР. Сер. III. Геоботаника. – М.–Л.: Изд. АН СССР, 1950. – Вып. 6. – С. 7-204.
5. Работнов Т.Н. Методы изучения семенного размножения травянистых растений в сообществах // Полевая геоботаника. Т.1.–М.–Л.: Изд. АН СССР, 1960. –С. 20
6. Рахимова Т.Т. Ўсимликлар экологияси ва фитоценологияси методик қўлланма. – Тошкент, 2009. – Б.11-14.
7. Определитель Растений Средней Азии, Т. Из-во Фан. Т.9. 1968- 1993. Ст. 315-316

16	N.S. Abdullayeva, D.A. Agzamova, A.B. Isomova. OLTINOVUZ QISHLOG'I ATROFI FLORASINI O'RGANISH.....	46
17	Н.С. Абдуллаева, Н.Ў. Алиева, А.Х. Мадаминова. ЖИЗЗАХ ШАХАР МАНЗАРАЛИ ЎСИМЛИКЛАРНИ ЎРГАНИШ.....	50
18	Н.Т.Хамраева, Г.С. Бердиёрова. ТИКОНЛИ КОВУЛ ЎСИМЛИГИ МЕВАСИДАН КОНСЕРВА МАҲСУЛОТЛАРИ ТАЙЁРЛАШ ТЕХНОЛОГИЯСИ ВА УНИНГ АҲАМИЯТИ.....	55
19	М.А. Рахимова, Т.А. Жўлбоев. FAN-TEХНИКА RIVOJLANGAN HOZIRGI ZAMONNING MUHIM EKOLOGIK VAZIFALARI.....	57
20	Н.С. Абдуллаева, З.И. Абдужалилова. ЗОМИН МИЛЛИЙ ТАБИАТ БОГИ ЎСИМЛИКЛАР ДУНЁСИНИ ИНВЕНТАРИЗАЦИЯСИ.....	59
21	G.D. Soliyeva, S.A. Jalolova. DORIVOR O'SIMLIKЛАRNI YETISHTIRISH VA QAYTA ISHLASH, ULARNING URUG'CHILIGINI YO'LGA QO'YISHNI RIVOJLANTIRISH.....	61
22	Ишанкулова Д.У, Қўзиёва С.Ў. ШАҲАРЛАРНИ КЎКАЛАМЗОРЛАШТИРИШДА МАНЗАРАЛИ ЎСИМЛИКЛАРНИНГ ЎРНИ.....	64
23	J.A. Jumanov, F.B. Abduxoliqov, N.A. Ergasheva SIRDARYO VILOYATI SHO'RLANGAN TUPROQLARIDA O'SIMLIKЛАRNI BARGI ORQALI OZIQLANTIRISHNING SAMARALI USULLARI.....	66
24	Matmuratova G.B, Norqulova F.A. FITONEMATODALARNING O'SIMLIKЛАRDA PARAZITLIK QILISHI VA ZARARI.....	69
25	X. Умурзақова, Ё. Қаюмова. ФАРГОНА ВОДИЙСИ ШАРОИТИДА АНОР БУТАСИНИНГ МУҲИМ ЗАРАРКУНАНДАЛАРИНИНГ ЎЗИГА ХОСБИОЭКОЛОГИК ХУСУСИЯТЛАРИ.....	71
2-SHO'BA. TA'LIM - TARBIYA JARAYONIDA INNOVATSION TEХNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH		
26	Jabbarova Z. O., Mustafoyeva N. A. TALIM JARAYONIDA INNOVATSION TEХNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH.....	74
27	Aberqulov E.A., Barliboeva D. PEDAGOGIK INNOVATSIYALARNI HAYOTGA TATBIQ ETISHNING TASHKILY ASOSLARI.....	76
28	Soliyeva G.D., Qo'ziyeva Yu.A., Xalilov J.E. BIOLOGIK TA'LIMNI INTENTSIVLASHTIRISH VA AKTIV MUSTAQIL IJODIY TAFAKKURNI TARKIB TOPTIRISH.....	79
29	Ikromova Yu.E., Bahronova A.F. AN'ANAVIY DARS SHAKLLARINI PEDAGOGIK VA AXBOROT TA'LIM TEХNOLOGIYALAROI BILAN UYG'UNLASHTIRISH.....	83
30	Мирзоева М.А., Хайитбоева М.Б. ЦИФРОВИЗАЦИЯ – РАЗВИТИЯ.....	85
31	Esonqulova D.S., Samadova S.J. PEDAGOGIK INNOVATSIYALARNI HAYOTGA TATBIQ ETISHNING TASHKILY ASOSLARI.....	87
32	Ergasheva N.E., Omonjo'lov O.A. TA'LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA INNOVATSION TEХNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH.....	91
33	Xolmo'minova B, Turonova G. BOSHLANG'ICH SINIF "ATROFIMIZDAGI	